

LAZA KOSTIĆ

... Laza Kostić, doktor prava, imao je hrabrosti da neće, da neće advokatsku kancelariju. On je pravilno osjećao da ga drugo zove. I pošao je, i dobro pošao, ali, kao i Djuru Jakšića, i druge, ništa ga nije pravilno prihvatilo, uteralo mu zdrav i potreban strah i od svog talenta i od spoljne kritike. Niti svoja država, niti svoj univerzitet, niti svoja akademija, niti svoja umetnost — ništa visoko nije bilo ni stanica, ni kontrola, ni kritika. Jeste, postojala je Matica srpska. Ali koga je od svojih istinskih značajnih pisaca Matica uzela pod mišku! Da li Djuru, da li Lazu? ... A srpske lokalne i palaćke redakcije i novine i omladinske priredbe u Lazino doba — zar je to ono što u me privlači jedan moćan ali još nesrećan dar, što može zapovediti rad, što može prezeti nerad, naklapanja i kalambure. Laza je dakle počeo, propisno vojvodjanski, da pluta, da seljaka, da odlaze rad, da se bavi raspravama, teorijskom estetikom, politikom, diplomatijom, novinarstvom, i kalamburima. A vreme je odmicalo, i fragmenti u životu i radu postadoše navika, pa sudbina, pa tragedija. Prošla mogućnost da se dobije katedra i u Beogradu i u Zagrebu; oženio se na vreme Laza nije; očevinu je potrošio; kako je proletoe kroz dva poslaništva, crkvenog i državnog sabora, tako je proletoe kroz dva podanstva, srbijansko i crnogorsko. Laza za nateže, beskućnik je, postaje što čovek ni neprijatelju ne želi, većiti gost u fručkorskom manastiru ili kod bogataša Dundjer-

skih; luta sam po Vencu, niti koga pozdravlja, niti nama deci odzdravlja... Šta je video u sebi zagledani Laza? Natrag gledajući, ništa tvrdo ozidano; napred gledajući, starost, sirotinju, a u duši ili ledenu mudrost ili ludo očajanje. Još bi bilo vremena i snage za rad, ali bogovi u Vojvodina su Lazu ukleli tagično, fragmentom. Niti je Laza živeo, niti je radio u jedinstvu cele svoje egzistencije. U drami Lazinoj Pera Segedinac čitamo stih: *il sasvim mudar, ili sasvim lud*. Laza je umeo biti i mnogo lud i mnogo mudar, ali ni jedno ni drugo sa onom zasićenom merom sa kojom stanja i stavovi u čoveku postaju dosledne energije i grubodrani...

Isidora SEKULIĆ

(odlomak iz eseja objavljenog u knjizi „Mir i nemir“, Beograd, 1957)

... Laza Kostić je rodonačelnik sunčane staze naše poezije. On pripada onoj porodici ozarenih evropskih duhova, baštinka mecitarske kulture, koji su u deli ravnoteže u poretku svih stvari, i u po muke noći kazivali dan, verovali i veruju i danas da svakog nevolji ima spasa. Nije slučajno Laza Kostić svoju najbolju pesmu krstio imenom Santa Marija della Salute. Kao i u kosovskom ciklusu, njegovo priklonjenje „carstvu nebeskome“ nema ničega od religiozne mistike: crkva je Gospe od Spasa u njegovoj pesmi samo simbol univerzalnog naznačenja poezije, njena služba idealu vrhovne harmonije. Od

narodnog pevača Laza se razlikuje po tome što je etičkom imperativu pretpostavio estetički, i to je bio blagovoran poduhvat, koji je, u suštini, išao za tim da naš herojski epas, da naša narodna mitologija, u kojima je romantizam video samo patetiku i žar istorijskih obračuna i lokalno-praktičnih referencija, dobiju što više od univerzalnog značenja, da nadju svoje mesto u duhovnoj zajednici sveta. A do univerzalnog se ne doseže jednom uskom, koristolju bivo shvaćenom etičkom normom, koja se, od gentilne do građanske, kakva je bila u Zmaja, neprekidno menjala, već umetničkim upuštavanjem, stilom, oeko-većenjem pesnikove vizije. Svojin helenizmom Laza Kostić je uneo u našu sredinu, zaokupljenu neprekidnom surovom borbom za opstanak, jedno svetlije, pitomije shvatanje sveta, koje nam je umnogome nedostajalo. Pogotovo u ono vreme uzdizanja građanstva, kada se u literaturi naš herojski epski elan sve više preobražavao u racionalno-utilitariističku frazu, Lazina vidovita formula: *među javom i medj snom* — značila je osveženje izvora poezije, koji su bili na putu da prerasnu.

Znao je, doduše, i Laza Kostić da je put do tog vrhovnog sklada posut dračom i pelenom. On nije bio „optimista“, kako to građanski pozitivizam traži od pesnika da bude: onaj šupljoglavio Volterov delija koji živi u „najboljem od svih mogućih svetova“. Znao je za dramu stvaranja i za dramu egzistencije: to „srce ludu“ uzaman traži da se razabere u tkanju između jave i sni; pletivo se bez prestanka, mrsi, prepriče i izmiče „vlasti vijuga-vo mozga“. Dan što pleće, noć opazuje; ili, kako to u naše dane kazuje T.S. Eliot: između pokreta i čina, između zamisli i ostvarenja, između ushita i odgovora, između želje i grča pada senka. Pred tom senkom našao

se i Laza Kostić, ali, za razliku od Eliota, nije tražio spasa u „drugom krleževstvu“, niti se pokorio glasovima „s one strane smrti“. Nije ni bespomoćno zaplakao i rasplinuo se u sentimentalizmu, kako se to, od romantizma naovamo, ustalilo u našoj lirici. U kojoj tiha, „mekka i nežna“ rezignacija postaje sve više njen bas ostinat, jedan sveopšti i zajednički jecavi napev. Na iskonski izazov bogova Lazin Promeje odgovara oružjem smelhi: sme hom. Smeš je to gorak, nepodatan, „crnohumoran“, ali brujan i delotvoran. Ne usplavljuje se obmanama, ali smiruje i isceljuje. U neravnopravnom dijalogu između čoveka i bogova uspostavlja ravnotežu, unosi jedan potez ležernosti, rasterećuje poetsko tkivo od surovih žica u čvorove zapletenih: još jedna magija koju su Lazi klasici otkrili.

Od Njegoša i narodne poezije preuzeo je Laza Kostić etički princip: neka bude što biti ne može, dajući mu novo, estetičko i filozofsko značenje... Suština poetskog čina, to je onaj zamisli, bezumni, prometejski poduhvat da se premoste ponori da se senka izbrise, da se „medje rastopet i, raj sa zemljom, zagriji“; u tome je smisao one Lazine, „borbe pravde, borbe ponosa, prot sebe same, prot Olimposa“, koju je objavio u svome *Promejeu*:

Al zna to junak, znade to titan
zato se smeje sužan, prikovan,
ta zato poruga, ta zato smeji,
i zato grmi od ljubine žej.

Od Laze Kostića do danas* taj prometejski smeje ne prestaje da se ori na vrelitama pretražama naše poezije.

Zoran MIŠIĆ

(iz dnevnika jedne antologije (1); „Delo“, jun. 1955)

* Vidi ADAMILA Oskara Davića ili CELE-KULU Vaska Pope.

SLUČAJ G. K.

PISMO O JEDNOM ZANOVELTU

Dragi drugovi,

na marginama nedeljnog Vjesnika, više nego ikada razočaran sam činjenicom da je jedan ličar (bolje reći jedan građanski lirski fenomen koji je sistemom neprestanog čućorenja, i pokasto stvarnog razotkrivanja, uzaptio, zagradio i zaokamčio sopstvene darove) — razvikano, rasklimatano počeo govoriti o beketovskoj gangreni vašeg, mojeg i ne samo vašeg i mojeg, ali sasvim sigurno nikada Krklečevog i Krklečevskog književnog lista. Znam, nastajući da Gustav Krklec ili Martin Lipnjak, rusikalni reporter „ovdašnjiji“, nije jedini književni vojvoda sturoga kova koji će i ono pismo i svaku našu potrebnu i dostojnu (da se ne bi čulo, da se ne bi vrđalo) akciju i reakciju maskirati priljovu primenjenom kritičkom o „mladim, gnevnim ljudima“. A vreme je da se eksponentima solunskog književnog morala, makao se oni nazivali, prozivali i ma šta potpisivali, odgovori sa svim snagama odgovornosti onih koji u jednom listu rade i saradnja i koji su, zbog širine gledanja i stvarne radoznalosti ponekad u prilici da gledaju i pogrešno ali nikada toliko da bi tobožnje otežavajuće okolnosti za njih mogao da poentira niko drugi do uvredjeni sastavljač antologija i statističar pesnika Gustav Krklec ili Martin Lipnjak. Baš zato što smo jasnovidno obeležili korene njegove antizoranjade, njegove antologičarske hegemonije i hipokrizije, on, nekada pesnik a sada novinar „pod čempresima“, počeo je formalno da pritiskuje našu kulturnu javnost, da drhtavim a osionim prstima ispise presude drugima pošto je već davno (i javno) potpisao svoju pesničku abdikaciju. Pošto je G. K. (možeh čitati i kao Gost Književnosti) oboeso pesničko pero o klin (sopstveno priznanje),

toplo mu, za njegovu antibeketovsku, penzionersku lekturu, naravno „pod čempresima“, prepručujemo počtnu narodnu pripovetku „Svijetu se ne može ugoditi“.

Toliko. Da ne zanovetamo. O zanovetalu!

Milosav MIRKOVIĆ

ČEMPRESI, LAKMUS I INSINUACIJE

Kao svaka starinska slika, što se još zatiče po zatamjanjenim sobama naših prababa, i članak Gustava Krkleca u „Vjesniku“ od 7. II. o.g. sastavljen je od širokog slovnog rama superiorno prazne elokvencije, nabijene trećerazrednim profesorišućim tekstom i sažaljujući loše satkanog petit point-a u kome smeša jetkog omalovažavanja, uvredjenog samoljublja, svesti o tome da je lična optimala prebačena od drugih autora bez velikih napora i otstava osećanja mere, stvarala lik autora onakvim kakvim smo ga i zamisljali.

Mentalno iverje Gustava Krkleca ne navodi na polemiku. Ona bi bila izlišna, kad ne bi bilo neophodno registrovati simptome nekih naših tekućih književnih objeljenja koja se ovde eksponiraju u potpunosti.

Prvo objeljenje je posledica prerane upotrebe devize: cilj opravdava sredstvo. Njegovi su simptomi: obavezna uvodna revija kompletne lične erudicije člankopisa, da bi se čitaoci uverili u njegove neponovljive i nednadmašne kritičarske kvalifikacije. U primeru Gustava Krkleca: razlika u likovnoj realizaciji čempresa kod Van Gogha i italijanskih romantičara, Curtusov esej o Goetheu, „simita similibus“, Croce, itd.

Drugi simptom je uveravanje u sopstvenu dobronamernost i objektivnost. Kod Krkleca: šturu uvodne pohvale koje nikog i

ništa ne pohvaljuju, a sračunato teže da protivnika kompromitiraju i da ga demobilizuju, oduzimajući mu putem perifernih elemenata („nezrelost“, „ponodarstvo“, „nedostatak živte“) pravo da odbrani svoj stav.

Treći: smišljena gradacija za merku i koje se od prve pa nadalje unosi sve više obnova, a sve manje „blagost“ tona, radi aklimatizacije publike. Kod Krkleca: „pojva nadrealističkih recitativa“, „povodjenje za egzistencijalističkim filozofskim sistemom Sartra“, „difamiranje pisaca i javnih radnika“, „Tajget“, „insinucija“, „lakmus“, „skandalizirajuća terminologija“, Becketta i apološka nihilizma“, kao adekvatne stepenice po kojima se penje njegova biblijska optužba.

Drugo objeljenje je otustvo poštovanja prema čitaocima i naivno verovanje da čitaoci ne prate jednovremeno i njegov i anatemisani tekst, pa im se može servirati svašta i tvrditi savršeno sve što bi poslužilo totalnoj kompromitaciji protivnika. Njegovi su simptomi: impunitiranje protivniku nečeg što ovaj nikad nije rekao, citiranje tobožnjih njegovih stavova u očekivanju da će čitaoci, već pre čitanja napadnutog teksta imati a priori izgrađeno negativno mišljenje. Način na koji je to Krklec uradio svakako spada u najnižu kategoriju kritičarskih postupaka. On je iz eseja Janka Kosu citirao uvodnu rečenicu, da bi dokazao kako „Polja“ plivaju u zapadnjačkom nihilizmu, beketovštini i artičkom snobizmu. Ovakav metod grubog falsifikovanja činjenice nisam odavno sreo u našoj polemici. Ne samo inkriminirani esej nego i esej koji je u poslednjim brojevima istog lista OBJAVIO Janko Kos upravo su kritika i analiza nihilizma a ne njegova apološka.

Meni je potpuno svedjedno voli li Krklec Becketta ili ne, smetaju li njegovim usima „vulgarizmi ciganske provenijencije“ (kako onda podnosi Shakespearea?) i da li on čeka Godota. Za mene je Beckett kao umetnik jedan od vrhunskih pisaca Zapada, ali se zato ne moram složiti s njegovim stavovima. Medjutim ja se nikada neću poslužiti mizeriznim metodom odricanja vrednosti umetniku čija mi stanovišta nisu bliska, niti

ću aplaudirati piscu, koji mi je blizak po društvenim shvatanjima, a piše lošu literaturu.

Metod komparacije u literaturi je najlakše naučiti. Krklecu to nije pošlo za rukom. Zahvaljujemo mu za jedno nespretno POREĐENJE po kome smo mi postali Spartanci; Desanka Maksimović, Branko Ćopić, Matej Bor i dr. — krležijava novorođenčad, a publika — zveri. Gustav Krklec dužuje ipak publici izvinyenje za ovaj kompliment, ali što se tiče ostalih delova komparacije mislim da je po sredi nehotična iskrenost.

Ja verujem da je Krklecu krivo što nije eksportirana njegova poezija. Nama, kojima je stalo do ugleda jugoslovenske literature u inostranstvu nije nimalo žao. Ma koliko to Krklec negirao, iz poteksta njegovih reči ništa se osim te jarosti i ne vidi. Uostalom, ko gubi ima pravo da se ljuti, ali je dužan da svoju ljutnju ispoljava na izviesnom nivou pristojnosti, ako želi da javno protestuje.

Što se tiče njegovog nepoimanja prave suštine konformizma i nonkonformizma u našoj književnosti, neka sam razmrsi pojmovno klupko u sebi, jer ga je sam i zamrsio. Za našu literaturu nije važno da imaju raščićene pojmove oni koje je ona preraslala, nego oni koji je nose dalje.

A Dane Zajc nije nikakav polemterac nego jedan od najboljih slovenačkih pesnika, čiji je jedini minus, po Krklecu, što je mlad. A Krklec neka bude uveren da je Mišićevu osnovno merilo pri sastavljanju antologije bio umetnički kvalitet pesme i njena progresivna angažovanost. Nije Zoran Mišić kriv što Krklec ne ispunjava ove uslove. U našoj literaturi se mnogo toga promenilo od Bogdana Popovića i Velibora Glisarića naovamo, mnoge neopravdano istrčale ličnosti vrćene su na polaznu tačku, a autentične vrednosti stavljene na svoje mesto. Metod kojim se Krklec poslužio u svom napadu na „Polja“ takodje je nesposob za principima nove etike i potrebno ga je potpuno razobličiti jer u odnosu na tradicionaliste ima epidemična svojstva i lako prelazi u rdjavu naviku.

Tomislav PETIĆ

IZBOR

iz listova i časopisa

OSVAJANJE EVROPE

RADE KONSTANTINOVIC:

... Bolujemo od bolesti koju bih nazvao: osvajanje Evrope. Pred budućnošću naše literature, prevedene na druge jezike, sve češće ne osećamo se kao Evropa koja pokušava, jer nužno mora, sebe da bude svesnjia, o sebi da zna više nego što je dosad znala, nego kao evropska periferija koja bi da prodre u sam njen centar...

Da li pisac ovih jezika, balkanskih, može i sme da pristane na to: da Evropi uvek donosi egzotiku, i samo nju? Evropa neka se bacek intuicijom, sa vremenom i čovekovom svesću; ona neka protračava integralne račune te svesti, neka raspravlja o Bergsonu, o Jaspersu; ona neka pokušava da prodre dublje u totalnog čoveka, u njegov iskonski unutrašnji svet, u njegove snove i poeziju, a mi, eto, mi ćemo da joj damo, kada se zamori od tih napora, prodora, slave i promašaja, pomalo egzotike, u dozama koliko hoće, na način koji joj u datom trenutku najbolje odgovara. Naše je da uhvatimo trenutke njenog umora, zasićenosti, i da ih iskoristimo da bismo se čuli. Po ovoj logici, koja nas isključuje (treba li to upošle reći?) iz stvarne literature ovog trenutka, mi, jer pišemo na „malom“ jeziku, jer iz našeg jezika leži dinar, a ne funta sterlinga ili rajhs-marke, ne možemo da sanjamo o našem Prustu, ovog vremena, ni Jonesku, ni Rene Šaru, kao što, u slikarstvu recimo, ne treba da idemo u apstrakciju, u snovidjenja, u integralnu ljudsku poeziju, nego treba, samo da bismo obezbedili, najsigurnije, svoje „mesto“ u Evropi, da se držimo pirotskog čilima, narodnog veza i reza, jednom rečju da za kulturu Evrope budemo ono što smo za prosečne engleske ili nemačke turiste, neka vrsta izloga narodne radoznosti...

Ovaj pokušaj da se svedemo na egzotiku, na egzotične klovnove koje će Evropa da vidi, i primi, samo ako skakuću pred njom u opancima, udaraju u bubnjarsku i sviraju u zurle, ovu bubnjarsku i zurlašku estetiku koju više kompleks inferiornosti i došaptava čemerna duša rodjena za Čičkova, osećam pr svega kao atak na literaturu: literatura nikad nije nastajala, sem po cenu da izgubi sebe, iz potrebe da nekome ugodi, da se nekome „dopadne“, a pre svega savremena literatura koju, kao ljudski ponos i prkos, i mi, na ovom jeziku iskonskog prkosa i inata (i trgovcu i bogu!) pokušavamo da ostvarimo...

(„NIN“ br. 472, 24 januar 1960)

... (NIN“ br. 472, 24 januar 1960)

... (NIN“ br. 472, 24 januar 1960)

... (NIN“ br. 472, 24 januar 1960)

OBAVEŠTENJE

Od ovog broja Jasna Melvinger, dosadašnji član redakcije našeg lista, neće više učestvovati u njegovom uređivanju.

Redakcija

REDAKCIJA OVOG BROJA ZAKLJUČENA JE 19 FEBRUARA 1960 GODINE